

УДК 330. 32201 (477.64)

Л.Д.Водянка, к.е.н.,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
м. Чернівці

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ

Проаналізовано стан інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Чернівецької області. Обґрунтовано реальні та потенційні можливості розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Буковини.

Проанализировано состояние инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Черновицкой области. Обоснованы реальные и потенциальные пути развития инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Буковины.

The state of innovation of the food industry Chernivtsi region. Proved real and potential of innovation of the food industry Bukovina.

Ключові слова: харчова промисловість, інновації.

Нові економічні умови, що полягають у формуванні і становленні ринкової системи господарювання, надання господарської самостійності підприємствам і регіонам, призводять до усвідомлення об'єктивної необхідності подолання галузевого, відомчого підходу до розвитку харчової індустрії, зумовлюють необхідність більш глибокого аналізу і врахування інноваційних можливостей і інтересів розвитку харчової промисловості в окремих регіонах України. Незважаючи на винятково сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, населення ще не повністю забезпечене високоякісними продовольчими товарами. Єдиним виходом з даної ситуації є активізація інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, розвиток нових форм господарювання, які успішно апробовані світовою практикою.

Дослідженню проблем активізації інноваційної діяльності провідних секторів економіки, зокрема підприємств харчової промисловості, присвячено низку наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених та дослідників, серед яких Д.Крисанов [3], С.Онишко [8], І.Отодюк [5], Т.Мостенська [6], А.Череп [1], І.Федулова [7]. Ці ґрунтовні наукові розробки, в яких узагальнюється позитивний досвід інноваційного розвитку окремих галузей реального сектора економіки, слугують орієнтиром у вивченні даної проблеми. Проте окремі аспекти інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах ринкової економіки залишаються ще недостатньо дослідженими.

Мета роботи – аналіз стану та визначення напрямків розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Буковини.

Для закріплення зростання економіки необхідно продовжити політику реформ на підприємствах харчової промисловості. Харчова промисловість – це одна з провідних структуроформуючих галузей не лише агропромислового й промислового комплексів, а й усього народного господарства України. За обсягом продукції промислового виробництва за видами діяльності харчова промисловість знаходиться на другому місці після металургії та оброблення металу.

У Чернівецькій області у 2011 р. обсяг реалізованої продукції підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв складав майже 24% від загального обсягу реалізованої промислової продукції по області, на цих підприємствах була

зосереджена 17,4% чисельності працюючих та 12,7% основного капіталу у промисловості [2].

Номенклатура продукції на підприємствах цього виду діяльності області перевищує 100 найменувань. Буковина має виробників майже за всіма видами діяльності, що входять до виробництва харчових продуктів, напоїв. Провідними видами є виробництво м'яса і м'ясних продуктів, хліба та хлібобулочних виробів, напоїв, перероблення та консервування овочів та фруктів [2].

Стратегічною метою розвитку підприємств харчової промисловості Чернівецької області є формування такої її структури, яка б відповідала наявному природно-ресурсному та виробничому потенціалу, а також забезпечувала потреби населення регіону в продуктах харчування.

Найбільш вагомий внесок у формування обсягів промислової продукції вносили підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв, де відсоток обсягів виробництва у 2011 р. порівняно з 2010 р. становив 101,5% [2].

У 2011 р. зросло виробництво соків концентрованих, включаючи купажовані, крім томатного соку, на 58,1%, соків натуральних (включаючи апельсинові) – на 47,7%, овочів, фруктів, горіхів і грибів консервованих з додаванням оцту або оцтової кислоти – на 40%, джемів, желе фруктових, пюре та паст фруктових чи горіхових – на 14,3%, м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці, свіжих чи охолоджених – на 12,1%, свинини свіжої (парної) чи охолодженої – на 7,7% [2].

Водночас, не досягнули рівня виробництва 2010 р. підприємства з виробництва м'яса та м'ясних продуктів (96,4%), продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів (79,3%), мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв (68,3%) [2].

Підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв у 2011 р. реалізовано промислової продукції на суму 874,1 млн. грн. Більше 47% від обсягу реалізації підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв припадало на підприємства з виробництва м'яса та м'ясних продуктів, по 12,6% – хліба та хлібобулочних виробів, з перероблення та консервування овочів та фруктів, 7,7% – з виробництва цукру, 7,1% – з виробництва олії та тваринних жирів, 2,2% – напоїв [2].

Необхідною умовою для оновлення та розширення асортименту, покращення якості продукції, яка виробляється на підприємствах з виробництва харчових продуктів та напоїв, є впровадження нових технологій, підвищення технологічного рівня виробництва, освоєння нової та конкурентоспроможної на вітчизняному ринку продукції.

Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю в Чернівецькій області, за даними таблиці 1, у 2010 р. склала 30, а у 2011 р. – 39. Обсяг виробленої ними продукції становив 6259,5 млн. грн., або 10,8% від загального обсягу промислового виробництва в регіоні та 3,9% від обсягу продукції харчової промисловості по Україні [2].

З них інноваційною діяльністю у харчовій промисловості займалось 9 підприємств. Питома вага їх до загальної кількості обстежених промислових підприємств у 2011 р. становила 14,8%, у 2010 р. – 18,2%, у 2009 р. – 17,4% [2].

Таблиця 1

Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, за областями Карпатського економічного регіону*

Регіон	Всього одиниць		У % до загальної кількості обстежених підприємств	
	2010 р.	2011 р.	2010 р.	2011 р.
Україна	1461	1679	13,8	16,2
Закарпатська область	27	22	10,8	9,4
Івано-Франківська область	81	96	17,9	21,7
Львівська область	102	100	13,4	13,2
Чернівецька область	30	39	14,2	18,6

*Джерело: складено і розраховано за матеріалами статистичної звітності підприємств харчової промисловості Чернівецької області за відповідні роки [2]

Серед інноваційно активних підприємств харчової промисловості протягом останніх п'ять років слід виділити таких інноваційних лідерів: ПП «Колос», ПАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат», ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат», ТОВ «Малбі-Захід» [2].

У 2011 р. 9 підприємств впроваджували інновації (у 2010 р. – 7), з них 5 впроваджувало нові технологічні процеси, кількість яких склала 3 (ві маловідходні і ресурсозберігаючі); 4 підприємства впровадили 37 найменувань інноваційних видів продукції (21 – нові для ринку) (рис. 1) [2].

Найбільше нової продукції освоєно підприємствами з виробництва м'яса та м'ясних продуктів – 31 найменування. Підприємства з виробництва рибних продуктів, напоїв, з перероблення і консервування овочів та фруктів освоїли 1–4 види найменувань. Підприємствами з виробництва харчових продуктів та напоїв у 2011 р. було придбано 11 нових технологій [2].

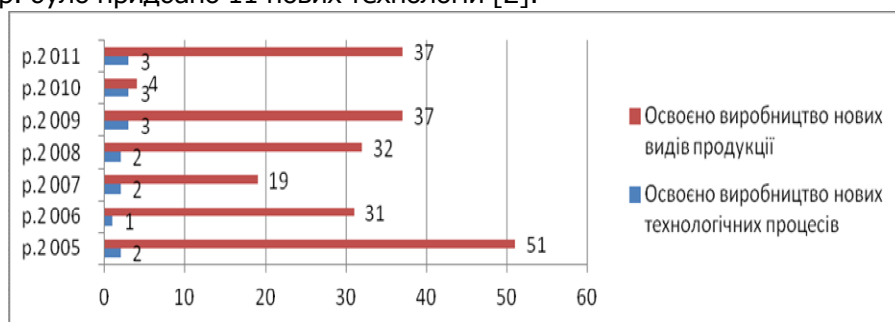

Рис. 1. Впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості Чернівецької області*

*Джерело: складено і розраховано за матеріалами статистичної звітності підприємств харчової промисловості Чернівецької області за відповідні роки [2]

У 2011 р. загальний обсяг витрат на інновації становив 2,1 млн. грн. (у 2009 р. – 2,2 млн. грн.), з цієї суми 63% було витрачено підприємствами з виробництва м'яса та м'ясних продуктів, 25,9% – борошномельно-круп'яної промисловості, 9,8% – рибних продуктів, 1,3% – какао, шоколаду та цукристих кондитерських виробів [2].

Із загальної кількості інноваційно активних підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв 12,5% придбали науково-дослідні розробки.

Науковим організаціям за науково-дослідні розробки ці підприємства перерахували 26,8 тис. грн., що становить 1,3% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність [2].

Найбільшу частку (74,4%) в обсязі витрат на інновації становили витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, 63,2% яких становили витрати підприємств з виробництва м'яса та м'ясних продуктів, 34,8% – борошномельно-круп'яної промисловості [2].

На інші роботи, пов'язані з інноваційною діяльністю, підприємствами з виробництва харчових продуктів та напоїв було витрачено 0,5 млн. грн., або 24,3% від загального обсягу інноваційних витрат [2].

У 2011 р., як і у 2010 р., всі витрати на інноваційну діяльність були здійснені за рахунок власних коштів підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв. У 2009 р. на інноваційну діяльність цими підприємствами було витрачено 96,1% власних коштів та 3,9% кредитів [2].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2011 р. становив 88 млн. грн., або 12,2% від загального обсягу реалізованої продукції підприємствами з виробництва харчових продуктів і напоїв та 45,7% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції по області (у 2010 р. – 102,6 млн. грн., або 12,9% та 46,6% відповідно). Найбільше інноваційної продукції було реалізовано підприємствами з виробництва м'яса та м'ясних продуктів (88,2% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції підприємствами з виробництва харчових продуктів та напоїв) та напоїв (11,2%) [2].

Інноваційну продукцію, що є новою для підприємства було реалізовано на 45,3 млн. грн., що становить 51,5% від обсягу реалізованої інноваційної продукції підприємствами з виробництва харчових продуктів та напоїв. Частка обсягу реалізованої продукції, що є новою для ринку, становила 48,5% від обсягу реалізованої ними інноваційної продукції. Цієї продукції було реалізовано на суму 42,7 млн. грн. [2].

Питання інвестування належить до одних з найважливіших, від яких залежить функціонування й розвиток підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв в умовах ринкової економіки.

У 2011 р. серед підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв найбільші обсяги інвестицій освоєно на підприємствах з виробництва продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів – 24,9 млн. грн. (42,9% від загального освоєння капіталовкладень) [2].

Підприємствами з виробництва м'яса та м'ясних продуктів освоєно 10,9 млн. грн. (18,8%) інвестицій в основний капітал, з перероблення та консервування овочів та фруктів – 10,8 млн. грн. (18,7%) [2].

Міська влада на сучасному етапі є неефективним інвестором, перш за все через недостатність доходної частини бюджету та необхідність першочергового вирішення соціальних і політичних завдань. Іноземні інвестори також не вкладають капітали у розвиток інноваційної діяльності через недосить сприятливий інвестиційний клімат Чернівецької області. В умовах обмеженості внутрішніх фінансових ресурсів, особливо для реалізації радикальних,

довготермінових інноваційних проектів, розв'язання проблеми забезпечення достатнього фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності в харчовій промисловості, вимагає пошуку перспективних джерел фінансування, серед яких слід розглядати наступні: активізацію приватних інвесторів (населення, комерційних банків, інвестиційних фондів і компаній); залучення іноземних інвестицій; нарощення державних інвестицій.

Аналізуючи вищенаведені дані, можна зробити висновок, що рівень інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Буковини дуже низький. Про це свідчить відсутність досліджень і розробок, низький рівень маркетингової діяльності, впровадження нових технологій. Як наслідок, можна відзначити значне скорочення обсягів виробництва основних видів продовольчих товарів, зниження рівня рентабельності підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів, зношеність основних засобів, збиткову діяльність підприємств.

Виявлені проблеми свідчать про необхідність активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Буковини та досягнення фінансової стабільності.

У даній ситуації можливі три підходи до розв'язання даних проблем.

Перший з них, а саме примітивізація виробництва, стихійно реалізується сьогодні багатьма підприємствами харчової промисловості Чернівецької області в умовах виходу з кризи, оскільки її головною метою є збереження обсягів продажів, прибутку, частки ринку тощо. Такий підхід обумовлює довгострокове масове ввезення в країну закордонної продукції.

Другий можливий підхід полягає у використанні сучасних технологій промислово розвинених країн, внаслідок чого відбувається спільний з іноземними компаніями вихід на світовий ринок. Очевидними є і недоліки такого підходу: залежність вітчизняної харчової промисловості від зарубіжних технологій і явне відставання на тривалий термін у власному технологічному розвитку.

Третій підхід – це визначення пріоритетних напрямів науково-технічних досліджень, концентрація на них ресурсів і підвищення мотивації колективів вчених, розробників і інноваційних структур, орієнтованих на створення ринків нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Труднощі реалізації такого шляху пов'язані, перш за все, з використанням інноваційних технологій менеджменту, які раніше не існували і навіть не заохочувалися. Тобто, прискореного розвитку наукоємної харчової промисловості можна добитися тільки на інноваційному шляху розвитку, який, окрім інвестицій, вимагає створення нових ринкових інститутів і механізмів, що поєднані комплексним поняттям інноваційної інфраструктури.

Дослідження стану інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Буковини свідчить, що її загальний рівень та масштаби залишаються досить низькими. Ефективність функціонування харчової промисловості значною мірою залежить від структури ресурсів, які вона споживає. Основними стратегічними напрямками зміни структури сировинних ресурсів, що споживаються харчовою промисловістю, мають стати: поліпшення якісних показників

сільськогосподарської сировини, яка використовується у виробництві продуктів харчування; використання нетрадиційних видів сировини, харчових добавок, барвників тощо; максимальне зменшення залежності від імпортних сировинних ресурсів (насамперед, таропакувальних матеріалів); забезпечення комплексної переробки сировини та мінімізації її витрат.

Підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв області намагаються створювати умови для більш економних витрат сільськогосподарської сировини в результаті комплексної переробки та використання відходів та побічних продуктів для годування тварин і птахів. Інтенсивний розвиток переробної промисловості на базі нової техніки та технологій може дозволити підвищити забезпеченість населення вітчизняними продуктами харчування.

Програмою економічного і соціального розвитку Чернівецької області на 2009-2015 р. у сфері технологічного оновлення харчової промисловості планується:

- введення додаткових потужностей на ТОВ «Українська продовольча група» (введення в експлуатацію цеху з виробництва комбікорму), а також нарощення обсягів виробництва і освоєння нових видів продукції на ПП «Колос», ТОВ «Галс-20002», ДП «М'ясо Буковини», ДП «Екосир», СВТ ПАТ «Буковинапродукт», ПАТ «Чернівецькому олійно-жировому комбінаті», збільшення виробництва сокових концентратів на ТОВ «Букофрут»;

- реалізація на ТОВ «Українська продовольча група» інвестиційного проекту «Розширення виробництва та створення власної переробки м'яса індиків» будівництво цеху з переробки м'яса індиків;

- сприяння у просуванні продукції на вітчизняний та закордонні ринки (нарощування обсягів виробництва та розширення асортименту продукції ТОВ «Златогор» на базі державного підприємства «Лужанський експериментальний завод»);

- модернізація та оновлення обладнання на підприємствах харчової промисловості, зокрема у ТОВ «Італобоніфіка» – введення нової лінії з фасування горхів;

- захист регіонального ринку від неконтрольованого ввезення імпортних товарів, аналоги яких виробляються в Україні;

- підвищення якості продукції шляхом запровадження нових систем стандартизації, метрології та сертифікації продукції;

- сприяння широкому впровадженню у виробництво наукових розробок, нових технологій та технічному переозброєнню виробництва на ТОВ «Букофрут», ДП «Лужанський експериментальний завод», залучення інвестицій у розвиток промислового комплексу;

- проведення роботи щодо сприяння просуванню продукції місцевих виробників на нові ринки, підтримка підприємств у розвитку виставкової діяльності.

Сьогодні ефективне функціонування та інтенсивний розвиток харчової промисловості можливі за таких умов: існування системи стабільного забезпечення продовольчою сировиною як визначального чинника розвитку підприємств; наявності сучасної матеріально-технічної бази підприємств;